На сторінках “Богородиці у синагозі” подибуємо численні пасажі на зразок: “Похмурими зимовими вечорами в Женеві я читав оповідання швейцарських письменників...” [с. 183]; “Використав новорічні дні, щоб прочитати грубезний том “Мистецтво управління державою” – напівмемуарів-напівпідручника життя Марґарет Тетчер” [с. 273]; “Нарешті мені вдалося прочитати гданський роман Стефана Хвіна “Ганеманн”, який я свого часу не знайшов у польських книгарнях і тепер побачив у російських перекладах” [с. 369]; “Під час перебування в Києві намагаюся змінити коло читання – так, щоб київська книжка відрізнялася від того, що прочитую в інших містах” [с. 561] та ін. Систематичне читання літератури (надто ж для працівників мас-медіа), на переконання публіциста, дає краще й осмислене відчуття цивілізаційного розвитку, чого не можуть уповні відобразити театральні спектаклі й художні виставки. Особлива пристрасть Віталія Портникова – це книгарні та неповторна атмосфера купівлі книжок, що за європейськими канонами поєднує крамницю, бібліотеку, кав’ярню, Інтернет-центр і продаж преси. Саме в таких затишних місцях, а не в радянських “книжкових гастрономах”, можуть утворитися “острівці людської атмосфери”, які зрештою об’єднаються і стануть цілою країною – “це буде не сьогодні й не завтра, але так чи так цивілізованого життя нам не уникнути, хоч би як ми йому не опиралися” [с. 259]. Таким чином, постійне читання літератури і створення в Україні сучасних книжкових мереж стають індикаторами нормального життя, певною мірою зближуючи наші міста з Берліном і Копенгагеном, Варшавою й Будапештом.

Талановита колумністика Портникова є природним продовженням традицій українського щоденниково-мемуарного дискурсу, але водночас засвідчує оформлення характерних тенденцій сучасної публіцистики. Насамперед ідеться про акцентовану особистісну інтонацію, широкий український погляд на глобалізований світ, включеність у європейський культурний контекст, удалу побудову історичних аналогій та їх оригінальну прив’язку до поточного контексту й систематичне нагадування про, здавалося б, забуті високі моральні та громадянсько-патріотичні цінності, що напрочуд влучно сформульовано в одному з есеїв: “У часи національної кризи треба бути вимогливим не тільки до батьківщини, а й до самого себе. Не брехати, не бруднитися. Думати” [с. 248].

Анатолій Стожук

ЛОГОС ПОКОЛІННЯ

Рецензія на книгу: І. Перепеляк “Полтавські сонети” / Іван Перепеляк. – Харків: “Майдан”, 2010. – 260 с.

Якось Е. Кант сказав, що для людей назавжди залишаться дві хвилюючі таємниці – зоряне небо над нами і моральний закон усередині нас. Ні першого, ні другого, здається, людині ніколи не вдасться пізнати до кінця. Хоч процес пізнання ніким і нічим не може бути обмежений, хіба що нашими можливостями. Але ж одночасно, як стверджували древні, людина завжди поруч із небом, а її думки є думками неба. То як же бути з цим твердженням?

Закличемо собі на допомогу В. Гюго, який вважав, що історія має свою правду, а легенда – свою, й додамо, що кожен народ так само має свою найсокровеннішу правду, яку завжди намагалися і будуть намагатися проспівати поети... Бо те, що почате Бояном, мусить бути вічним, допоки існують люди на землі.

Книга “Полтавські сонети” Івана Перепеляка, власне, і є такою спробою пізнати себе і світ у собі. А те, що те пізнання було нелегким, дізнаємося вже з перших строф. Ця книга – погляд з відстані, через час: з інших історичних умов, з іншого життєвого досвіду, навіть з іншого тисячоліття – на споконвічні українські біди...

Наче віхи, розставляє автор ознаки свого повоєнного дитинства: голод – цей незмінний супутник “щасливого” радянського буття, важка робота, збирання колосків, з якими неодмінно асоціюється страх покари за цей страшний “злочин” в рамках тієї системи (“Під магазином чергу на світанні // Займали всі за хлібом...”, “Малим збирати бігав колоски...”, “Голодні плакали малята...”). І жодного світло-

го, радісного слова. Що тут можна ще додати, коли атрибути того існування ніяк не можуть відійти в минуле? І не в обставинах справа, а в жорстокості радянської системи. То чому ж так багато наших співгромадян відчуває ностальгію за віджилим, багато в чому злочинним й антилюдським? Може, це про них російський поет А. Некрасов казав, що для людей холопського походження що жорстокіша покара, то миліші пани, чи то пак кати.

Книга "Полтавських сонетів" виходить за узвичаєні рамки жанру – це, скоріше, спроба озирнути життєву правду покоління, а через неї і долю народу на певному етапі історичного буття, а відтак зануритися в глибінь часу, дошукатись першопричин наших невдач тодішніх і негараздів дня теперішнього. Довгою дорога буває в пітьмі, мороці душевному і лукавстві... Але приходить час – і людина, народ, нація усвідомлюють свою правду на своїй Богом даній землі. "Борітеся – поборете,// Вам Бог помагає!// За вас правда, за вас слава // І воля святая!" – заклик великого Шевченка актуальний і сьогодні, може, більше, ніж колись – варто лише дослухатись і взятися до роботи. Пам'ятаймо, що Гонта і Залізняк не міфічні постаті в нашій історії. Справедливість відновлюється за будь-яких умов, навіть якщо сила держави спрямована на те, щоб загальмувати її прихід і навіть унеможливити. Вона рано чи пізно відбувається! Через це й не шанують в Україні достойників минулого, адже сама згадка про неминучу розплату багато кого морозом проймає.

Неспішно, рівноплинно, ніби час, що вповільнив свій біг, веде перетрактації з читачем автор – так, наче задивився за обрій, замріявся, а тоді взявся роздумувати, спогадуючи...

Обірвалося дитинство на півслові – вижив та й по тому... Далі доросле життя, бо "незмінним залишався в "майбутнє" шлях..." Але ж невдовзі і присуд було винесено тому життю: "Будь проклятий той час!!!"

Може комусь видасться – мало естетики. Мабуть, що так!.. Але яка вже тут естетика і ширяння в емпіреях, коли йдеться про святе право кожної особистості: можливість навіть біологічного існування на білому світі в умовах, коли вигукують команду "фас" на "ворогів народу" – комуністи...". Нам не дано знати, коли Всевишній "блискавкою вирок свій підпише", але ми мусимо знати і знаємо, що рано чи пізно людський осуд і Божа покара впаде на голови тих, хто чинив кривди і беззаконня, жив не за людськими законами. Так завжди буває: і правда, і покара настигає тих,

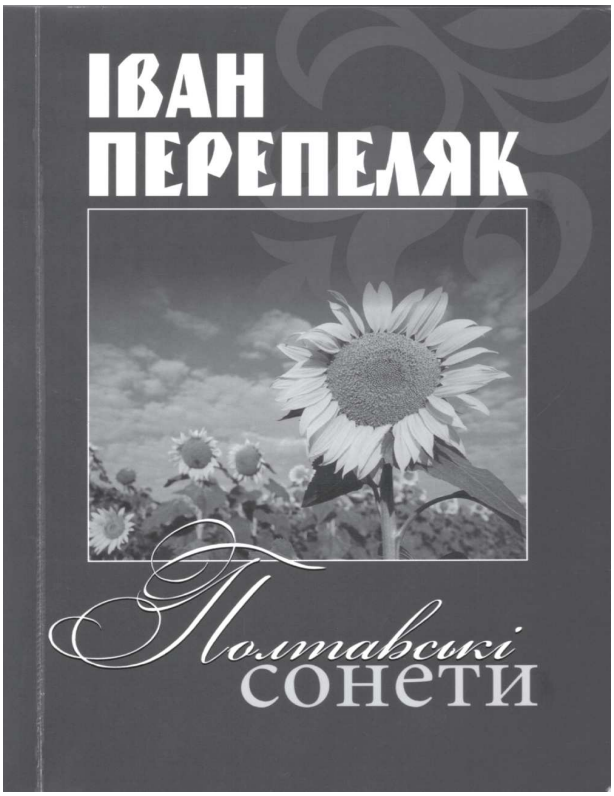

хто втаємничував свої чорні справи, сподіваючись, що час і людське забуття похоронили їх назавжди. Але нічого нема таємного, що б не стало явним.

Поет у минувшині шукає не сюжетів, а відповідей, і саме цим продиктовані його часті звернення до історичної тематики. Годі окреслити коло зацікавлень автора: ймовірно, часто він і сам не знає, до якого періоду історії звернеться наступного разу. У цьому прозирає стиль і метод роботи над віршем: шукати і знаходити, докопуватися до глибин, бачити серцем і чути душею. Подеколи складається враження, що автор не до кінця оволодів матеріалом, і все-таки це враження змінюється на кардинально протилежне, коли далі заглиблюєшся у вир подій, морок часу, дотикаєшся до неперебутніх постатей і відчуваєш великий здвиг людських мас.

Дід Грицько, який на перший позір мав би бути таким собі традиційним літературним персонажем у спогадах про дитинство, який мандрує у нашій поезії не одне десятиліття, все ж виявився напрочуд індивідуалізованою особистістю, ба навіть більше: він уособлює в конкретному випадку мудрість і мораль того народу, який попри все (навіть напрочуд міцні "обійми" заклятого східного друга) жив, живе і буде жити на цій землі, хіба що останнім часом тихо дивуючись: а від чого ж це нещодавно вигинуло майже десять мільйонів

християнського люду? Невже від неврожаю? А вони ж то завжди думали – від голоду... Голодомору, який паплюжити – не тільки гріх перед Богом, а й злочин перед законом, хай навіть це й не передбачає судової кари. У Святому Письмі сказано: "Місця дияволові не давайте". Хіба на Страшному суді скажеш, що не знав, не відав, лукавий і плюгавий карлик поплутав... А Бог же кожному дав совість і докори сумління, яких нічим не заглушити. Значить, знав і відав! Але сподівався, що минеться... Не минеться! Ні тут, ні там.

А "...гад, // Котрий відверто зневажа Вкраїну", тримається лише на нашій поступливості й м'якосердності та ще – підтримці "перевертнів собачої зграї". "І сталося одного дня, і поприходили Божі сини, щоб стати при Господі. І прийшов поміж ними й сатана"...

Та на якийсь час поет повертає нас до ближчих часів. Після важкого дитинства, юності з гірчинкою не настали безхмарно-безтурботні дні щасливого життя. Доля автора не була винятком серед його покоління. ...Армійські будні на далекій Кубі під час Карибської кризи. Людина в нашій країні так мало значила, значно менше, ніж військова форма, амуніція чи транспортні витрати на її перевезення. І солдат це відчував, конструкція "кубинських сонетів" вибудувана так, що зусібіч і зовсім несамохіть прозирає глибока самотність і незахищеність людини. Цей настрій прочитується підсвідомо, як підсвідомо він знайшов відображення у віршах. Якась душевна неприкаяність, глевкість настрою і сум...

Проте з кожним новим сонетом голос автора міцніє і відчувається новий акорд: треба жити! Біль і смуток – погані порадники!

Поетична концепція Івана Перепеляка глибша, ніж вона може видатися на перший погляд. Маємо випадок, коли простота буває оманливою. Бо вже навіть при побіжному заглибленні в тканину вірша відкривається його багатошаровість, концептуальність мислення, намагання афоризувати узагальнення. І якщо виокремлювати головне з сюжетного багатоголосся, то базується воно на історичній концепції довгого шляху України до незалежності. Воля до свободи ніколи не переривалася. У різні часи вона жила в різних проявах, ніколи не засинала, не вивітрювалася з голів українських, хоч кожен мислив її на свій лад, однак неодмінно бачив свою землю вільною. Доля може бути милостивою до людини, народу, але врешті все залежить від нас. Перебороти і здолати можна все, усвідомивши свою неповторність і винятковість на землі. Воля приходить від усвідомлення, що *ніхто, окрім нас!*

Внутрішній сюжет іде шляхом утворення вузлів пошуку відповідей на життєво важливі проблеми минулого та сучасного. Автор залучає собі на допомогу історичні постаті, які промовляють на підтримку його концепцій. Іван Перепеляк не просто вкладає в їхні вуста свої думки, що було б найпростіше, а творить мізансцени за їх участю, тим самим надаючи образам життєвої й історичної переконливості. Хід цілком виправданий, тим більше, що він дає змогу всебічно інтерпретувати минуле й водночас проектувати його у день сьогоднішній. Адже нині сущий день стоїть на минулих епохах, а час має дивну властивість – нерозривність. Він єдиний і неподільний у своїй тяглості. Тож тільки в минулому можемо знайти відповіді на виклики, які нам висуне майбутнє.

Зіпремось у своїх твердженнях на іншу вже думку Е. Канта, який учив, що сприйнятий людиною світ насправді не є таким, яким вона його знає. Погодимося і додамо, що світ кращий, набагато кращий, ніж ми його сприймаємо. Просто дуже часто людину ставлять у такі умови, коли вона його сприймає одновимірним, монохромним, тож рано чи пізно надходить пора, і вона не може з цим змиритися, робить усе, щоб бачити його в повній красі та гармонії, позбавляючи себе будь-яких брутальних оков, прагнучи незалежності індивідуальної в рамках соціуму.

Наче в сьогоднішній день звертається Г. Сковорода: "Всього багато в нас, лише душа убога...". Це про тих, хто живе в неприхованій гріховності, коли мораллю стало блюзнірство; коли статки матеріальні зростають, а душа дрібніє, тоді шукають спокути не в душі своїй, не в зближенні з Богом, а в намаганнях позірно скласти покуту, відбувшись чи то десятиною, чи то взагалі дріб'язком... Годі їх переконати, що не варто шукати Царства Небесного на землі, воно лиш у душах наших. Але ж не чують і не хочуть...

Уже з перших сторінок стає очевидним, що "Полтавські сонети" виходять за свої жанрові рамки, набуваючи широкої історичної концептуальності, підпорядкованої дослідженню українського життя на великому часовому відтинку. Автор дошукується не стільки українського коріння, скільки історичної мотивації, яка визначала спосіб життя, розвитку, перемог і поразок. Але поза всім тим, на думку автора, Україна має підстави і повинна "стояти перед Європою прегордо!" Наша історія рясніє не стільки плямами темними, скільки – затемненими. Скажемо лише, що кожен народ повинен самостійно писати свою історію, нам

же її написали ті, хто не мав своєї, але прагнув чужої. Отож і маємо літопис замовчувань і спотворень, а в останні роки з боку Росії ще й відверті нісенітниці. У кого з нас не склалося враження, що історія Київської Русі, яка нам викладалась у школах й інститутах "галасвіта", більше нагадує "тьму єгипетську", ніж вітчизняний хронопис. За тим, перескочивши через двійко століть, нам розповідали про Калиту, Грозного та інших творців "вітчизняної" минувшини. А хто з нас чув, а тим паче знав більш-менш справжню історію Волинсько-Галицького князівства, Волинської аристократичної держави Свидригайла, що заховались у відносно темному XV столітті? Звісно, ***що*** вони важили в порівнянні з історією московського улусу Золотої Орди і її "великих" намісників?!. І нам казали, що це наша історія, що ми братні, єдинокровні народи. Нещодавно в одному історичному альманахові натрапив на фото кам'яного хреста на могилі воїна Клима Смолятича, що помер від ран 1218 року. Хрест, установлений королем Данилом Романовичем, і досі стоїть на Волині. Важко уявити, адже за московською історіографією це доісторичні часи, коли населення землі складалося з древніх єгиптян і жителів "московської русі". А ми продовжуємо ставити пам'ятники "дядькам отєчєства чужого", наче не маємо ні історії своєї, ні героїв своїх. Та варто ж таки придивитися: хто ставить? Ми не ділимо людей за національністю, ми всі українці, та, мабуть, ще не всі ними стали, а дехто таки і не стане. Тож мимоволі, коли приходить усвідомлення і, здається, серце не в змозі витримати, з грудей рветься молитва-прохання, щоб Господь не карав так страшно, не робив хоч на йоту хохлом. Бо хоч ця порода і не зафіксована наукою, а таки добряче наслідила в нашій історії. Хто ж вони, ті хохли? Несерйозним сприймається суспільне пояснення – погані українці. А може, то обри, що щезли колись, а їхні залишки живуть серед нас?..

Та життя – не калейдоскоп: не стільки барвисте, як примхливе, і від задощеного світу у вікні все ж таки інколи змінюється ярмарковою веселкою. "Як заспівали свищики малі – // Всміхнулося дитинство на землі", бо "в новій сорочці ярмаркує день".

Медіативна мінливість настрою автора "Полтавських сонетів" вловлюється в переході від однієї теми до іншої. Споконвічні українські болі й негаразди втомлюють, і душа прагне перепочинку, щоб продовжити пошуки відповідей, а може, ще більше породжувати запитань.

Тематична амплітуда "Полтавських сонетів" напрочуд розмаїта, інколи вона сягає не стільки своїх протилежностей, скільки тем далеких чи віддалених одна від одної: солов'їні ночі юності й політичні колізії трьохсотлітньої давнини, дошукування біблейських істин і нашого місця за тих часів. Та вже за мить поет розмислює про долі людства, яке прощається з епохою Риб і вступає в пророчу еру Водолія. Що ж, "безжалісний обух" часу немилосердно вносив свої корективи в існування людства, то чи ж не має воно права сподіватися якщо не на "золотий вік", то принаймні на "непозбавлений мудрості і розважливості", а ще взаємного людського терпіння.

У наш час всі народи загалом відбулися, лиш небагатьом доводиться відстоювати своє право на окремішність. На жаль, до таких народів із різних причин належать і українці. Поета цікавить: чому і допоки це триватиме? Ми знаємо безліч відповідей, причин хвороби і рецептів для її лікування. Але це мало що дає. Потрібен потужний поступ свідомості, настільки потужний, що після нього ми станемо іншими людьми. Та знову постає питання: хто, коли і як? День сьогоднішній не дає відповіді. А може, завтрашній?..

Біблейська тематика така ж органічна в поезії І. Перепеляка, як і картини рідної природи, що осмислюється філософськи, а не служить тлом для розмислів на відсторонені теми. Пейзажна лірика – найбільш проникливо-вивершена у творчості автора, вона невід'ємна й органічна для книги, як і долі українців та України загалом. Поет не буває безпристрасним, тому закономірна гостра проблематичність його творів, навіть заангажованість долею рідної землі. Попри тематичну різноликість – усе зводиться до одного, групується довкола одного – історичної долі України. Тож робота над книгою продовжилась у частині композиційній: вона вдумливо вибудувана, тематичний добір віршів добре допасований, підпорядковуючись осмисленому концепту світобачення.

"Полтавські сонети" – багато в чому застереження, а ще більше вузлики напам'ять читачеві, спонукання до пошуків, глибоких роздумів, до вболівання за землю рідну, яка завжди єдина і завжди щось більше, ніж місце народження; заклик уникати фальшивих кумирів, як, скажімо, у вірші "Олександр Солженіцин".

Піддаючись логіці внутрішнього сюжету, ми разом з автором віддаємось варіаціям за Еклезіастом, роздумуємо над феноменом

баби Ванги і намагаємось відгадати: від кого ж у неї цей дар? Та радше важливе інше: на що вона його спрямовувала? І хоч автор пише в роздумах Еклезіяста: "І в дурня, й в мудреця – один кінець!", та відчувається, що в кожного з них шляхи різні до свого фіналу, і з різними набутками приходять вони, а відтак, і оцінкою прожитого: в одного все втрачено, в іншого жаль за тим, чого не встиг зробити. Як все просто і водночас складно, бо не буває марнотності життя, а лише марнотність безталання та бездіяльності.

Вірш "Казино" наче уособлює Україну останніх років: балясники від політики поставили на народ "на удачу" і поки що виграють! Але прийде час – і їм випаде "зеро"! Бо ж не може так бути, що торжествує одна неправда!..

А ось вже в наступному вірші настрій різко змінюються. Смуток і відчай, відчуття того, як час минає і нема ради на те. Що ж, вічного під зорями нема нічого, і ще менш вічні ми... "Вже інший приміряє стремено..." Ось де суть, а всі попередні сентенції минущі, окрім – хто сяде в сідло?

Міцно тримає поет у пригорщах пам'яті своє минуле, але з усього відчувається: не намагається жити тією миттю, яка давно пролинула. Пошук відповідей на вічні запитання і спонукав автора до написання цієї книги. Підтвердженням є "Варіації за книгою Іова", розмова з матір'ю на її могилі, роздуми про вічність і мить – "А мить коротшає щодень, щоніч...".

До книги ввійшов і великий цикл лірики, зокрема пейзажної. Відчувається, що автор прагне жити в духовному єднанні й гармонії з природою, та й як інакше, адже, народжений у мальовничому і благодатному Посуллі, бачить її одухотвореною, мудрою, у багатьох випадках позначає її з великої літери. Що ж, коли маєш справу з Божественним творінням, так і має бути, особливо, коли це природа твоєї Батьківщини.

Звісно, що у форму сонета найкраще лягає інтимна лірика. Життя мусить відображатися у своїй повноті, і автор дарує читачеві вінок щемливих сонетів про любов. Але й тут він залишається вірним своїй концепції книги – вдало перемежовує інтимну лірику філософськими розмислами про віковічні проблеми буття. Створює у формі сонета історичні портрети видатних діячів нашої землі з далекої і ближчої минувшини. Тож разом з Іваном Виговським чи Іваном Мазепою розмислюємо над долею України. Звісно, що з висоти часу воно краще видно, але ж правдоподібність такого аналізу сумнівна, навіть провокаційна. І тому автор запрошує читача разом із героями його творів не з позицій сьогодення розглядати колізії минувшини, а стати безпосереднім учасником далеких подій, зійшовши на історичну сцену тих часів. І багато в чому це йому вдається. Я не скажу, що все, бо надто складні і масштабні завдання постають перед автором. А коли врахувати, що все це подано, передовсім історично складні теми, у формі сонетів, мимоволі дивуєшся, як митцеві вдалося увібгати в буквальному сенсі такі немилозвучні темати в найдовершенішу класичну форму віршування?!. Здається, із поставленим художнім завданням автор успішно справився, і підтвердженням тут служить ця глибока і вишукана книга.

Галина Білик

ОСТРІВНА КРАЇНА КАСТАЛІЯ

Рецензія на книгу: Острови: Альманах молодих полтавських авторів. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – Вип. 3. – 208 с.

Плодоносна осінь додала врожаю й на полтавській літературній ниві: вийшла друком і 2 жовтня 2010 року ПОО НСПУ була презентована довгоочікувана збірка творів молодих митців слова "Острови".

Це вже третій випуск альманаху (після 2007, 2008 років), котрий засвідчує продуктивну творчу і видавничу діяльність літературної студії "Полтавські джерела", яка функціонує при обласному осередку Спілки від 1990 року, але своєю історією незабаром сягне 65-річчя.

Книга об'єднала імена вісімнадцяти теперішніх і колишніх "джерелівців" – стар-